

נושא העבודה

חוזה הגרלה והימור

תאריך: דצמבר 2015 -
ינואר 2016

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

נושא העבודה שבחרתי הינו חוזה הגרלה והימור.

הנושא משלב את תחום דיני החוזים, המתבסס על הסכמה שבין שני צדדים או יותר והעניינים ביצירת יחסים משפטיים, ואת דיני העונשין המסדירים מערכת של כללים שמטרתה לשמור על סדר חברתי ולקבוע "כללי משחק" בכדי לשמור על הערכים בחברה. תחום דיני החוזים ודיני העונשים מתנגשים לא פעם בתחומים משפטיים שונים, וכך גם בנושא ההגרלה וההימור.

הסוגייה המשפטית בנוגע לשאלות כגון מהי הגרלה ומהו הימור?, סוגי הגרלה והימור, תנאים להגרלה ולהימור ועוד, עולה מאז תקופת ראשית המשפט- התנ"ך וממשיכה להתפתח לאורך ההיסטוריה היהודית בפרט, והכלל עולמית בכלל. בחרתי לכתוב את עבודתי בנושא זה בכדי להבין את מקור ההגרלה וההימור מתקופת ימי קדם ועד ימינו כיום. על אף שהנושא לא מרכזי ויחסית מצומצם, בחרתי להתעמק בו בכדי להצליח ללמוד אותו מכל הרבדים ובאופן מקיף, בהתאם למה שהעבודה דורשת. לאחר מחקר מעמיק בתחום ולמידה משמעותית של כללי הכתיבה המשפטית, הציטוט והאיזכור אני מרגישה בטוחה בכתיבת העבודה בצורה הטובה ביותר. בעיה שנתקלתי בה במהלך החיפוש והחקר אודות הנושא היא מחסור בספרות עכשווית אודות הנושא - דבר שהקשה עליי בתהליך ההפקה והלמידה. למרות הקושי, אני מאמינה שהנושא בעל חשיבות ועניין ועל כן בחרתי לכתוב עליו את עבודתי.

תוכן העניינים

מבוא [4]

המשפט העברי [5]

סוגי חוזה הימורים [7]

האם חוזה הימורים מותר או אסור? [8]

- [9] _____ מעמדו של המשחק במשחק הימורים
- [10] _____ משפט ישראלי
- [11] _____ מתי משחק נחשב אסור
- [16] _____ סמכויות שוטר ובית משפט
- [17] _____ חוזה הגרלה והימור בדיני חוזים
- [20] _____ השוואה
- [22] _____ סיכום
- [23] _____ ביבליוגרפיה

מבוא

עבודתי זו עוסקת בנושא חוזה הגרלה והימור על פי המשפט העברי והמשפט הישראלי. חוזי הגרלה והימור היו קיימים מראשית ימי המשפט העברי, וממשיכים להוות סוגיה משפטית עד ימינו. בהתאם לשוני בין אופי וסוגי ההגרלות וההימורים במשך הדורות והתקופות, אותם אפרט במהלך עבודתי, חלו שינויים בחוקי ההגרלה וההימור והנושא התפתח ונחקר מבחינה משפטית בכל פעם מחדש. השינויים וההבדלים בין ההגדרות של ההגרלה וההימור במשפט העברי והישראלי יהיו הנושא העיקרי בעבודתי זו.

תחילה אבחן את גישת המשפט העברי ואתעסק בשאלות מהם גורל והימור ע"פ המקורות, סוגי חוזי הימורים ותוקפם- האם הם מותרים או אסורים והתנאים לכך.

בחלקה השני של העבודה, אציג את המשפט הישראלי הנהוג כיום בנוגע למשחקים אסורים וחוזי הגרלה והימור. תחילה אציג את החוקים הרלוונטיים הקיימים כיום המפורטים בחוק העונשין בנוגע להגדרות השונות, לאיסורים המוגדרים בחוק ואף להיתרים. בנוסף אציג את הנושא על פי דיני החוזים ואדון במשמעות של הימורים כעניין חברתי וביחס החוק לכך.

פרק מיוחד יוקדש להשוואה בין גישת המשפט הישראלי לגישת המשפט העברי בנושא ההגרלה וההימור, בו אציג את הדימיון והשוני בין הגישות במטרה להשוות ולהסיק מסקנות.

העבודה כוללת 24 עמודים (לא כולל נספחים), המחולקים לפרקים.

משפט עברי

כבר מתקופת המקרא- ראשית המשפט העברי, היה הגורל חלק מחיי היום יום וקיבל ביטוי בהכרעות חשובות. ביטוי לכך הוא בחלוקת הארץ ליישוב השבטים: "אך בגורל יחלק הארץ לשמות מטות-אבתם ינחלו, על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט"¹.

ע"פ התלמוד הירושלמי, גורל הינו הליך שבו מתקבלת החלטה על ידי בחירה רנדומלית שבה כל משתתף זוכה בדבר. מרכיב המקריות מקטין את האפשרות לתחושת קיפוח

¹ במדבר כו', 55-56.

והפסד: "מה שזה מעלה משמות הגבולין בקלפי האחת וזה מעלה משמות השבטים מקלפי השניה, זכה כל אחד ואחד בגורלו".²

שימוש נוסף בגורלות בתורה הינו ביום הכיפורים ע"י הכהן הגדול. מפירושו של רש"י³, ניתן להבין שהגורל היה כלי הכרעה מרכזי ששימש את הדמויות המשפיעות ביותר בארץ לקבלת החלטות ושימש אף במחלוקות שהכרעתן חוצצת גורלות.

גם בקרב עמים זרים היה שימוש בגורל כפי שאנו למדים למשל במגילת אסתר. "הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחודש לחודש".⁴ המילה "פור" משמעותה גורל בפרסית. דבר שנלווה לגורל מאז ראשית המשפט בתורה הינו אורים ותומים. "בחוק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו".⁵

אורים ותומים הינם חפצים קדושים שהונחו בתוך החושן של הכהן והוא היה משתמש בהם בכדי לקבל תשובות מה'. המשתמע מכך הוא שהגורל היה מלווה בבחירה שנעשת בידי רוח הקודש- ביד המכוונת של האורים ותומים.

בתקופת המשנה, מהות הגורל נשארה זהה אך חשיבותו ושימושו באו לידי ביטוי גם בעניינים פחותי חשיבות. דוגמא לביטוי שכזה הינה תקנה שהתקין בית הדין אודות חלוקת העבודות שנקראה פיס. במהלך הפייס הרים כל משתתף אצבע אחת, מאחד מאותם משתתפים בוחר מנהל ההצבעה אחד, וממנו סופר מספר גבוה באופן שאי אפשר לדעת מראש על מי המספר האחרון יפול. בפיס ניתנה הזדמנות שווה לצאת בגורל ועל כן הוא היה יעיל.⁶

בדומה לחלוקת השבטים לנחלות בארץ, במשנה מתואר עניין חלוקת הנכסים בין האחים במשפחה בעזרת גורל.⁷

בסוף תקופת בית שני חל שינוי באופי ההימור, לכיוון אופי חוזי- כפי שאנו מכירים מימינו.

² ירושלמי, יומא פ"ד, ה"א. כמצוטט בשילם ורהפטיג חוזה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי נחום רקובר עורך חוברת י"ח 1 (1969).

³ ירושלמי, יומא פ"ד, ה"א. כמצוטט בשילם ורהפטיג חוזה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי נחום רקובר עורך חוברת י"ח 1 (1969).

⁴ אסתר ג', 7.

⁵ משלי טז', 3.

⁶ בבלי, יומא כב, ראה גם בשילם ורהפטיג חוזה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום רקובר עורך חוברת י"ח 3 (1969).

⁷ בבלי, בבא בתרא קו, ב. צוטט בשילם ורהפטיג חוזה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום רקובר עורך, חוברת י"ח, 4 (1969).

מהמרים במשנה ידועים כמשחקים בשני סוגי משחק : המשחק בקוביא ומפריחי יונים.
אנשים כאלו- מהמרים, פסולים ממתן עדות. "ואלו הן הפסולין : המשחק בקוביא...
ומפריחי יונים"⁸.

במשחק בקוביא הכוונה היא לאו דווקא לקוביה כפי שאנו מכירים כיום, אלא מתייחסת
באופן כללי לדבר שניתן להגריל ממנו לדוגמא : שברי עצים, קליפי אגוזים ורימונים.⁹
ע"פ התלמוד הירושלמי, נדרים פ"ה, אנו למדים שאסור להישבע בתוצאות של משחק
בקוביא.

פירוש מפריח יונים ע"פ הגמרא הוא אדם שמקיים תחרות בין יונים ומי שיונתו מגיעה
ראשונה ליעד, הוא זוכה ומקבל את מה שהימרו עליו. " אי תקדימה יונך ליון"¹⁰.
תנאים נוספים להגדרה שכזו : אדם שמלמד את היונה שלו להקדים או שמלמד את יונתו
להילחם עם היונה השנייה.

סוגי חוזי הימורים

ישנם 2 סוגים עיקריים של חוזי הימורים על פי המשפט העברי :

חווה שמתבסס על משחק שתלוי בגורל

וחווה שמתבסס על משחק שתלוי בגורל ובנוסף ביסוד החוכמה והתחבולה.

⁸ בבלי, סנהדרין כד, ב כפי שמופיע בשילם ורהפטיג חווה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי
נחום רקובר עורך חוברת י"ח 5 (1969).

⁹ בבלי, סנהדרין כה, ב.
¹⁰ בבלי, סנהדרין כה ע"א

”כי ראינו מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל באשר נעשה בלי

מחשבת האדם ופעולות אנוש מצד ההתחכמות”.¹¹

ע”פ המקרא, הגורל בפירושו הוא מקרי לחלוטין ולא תלוי או מושפע מאף אחד ובשום דרך שהיא (מלבד האורים ותומים).

סוג משחק הימור נוסף הינו משחק התלוי בכישרון ובחוכמת האדם בשילוב של יסוד הגורל. לדוגמא משחק בעל אופי של מפריח יונים או משחק בקוביא.

לסוג משחק זה התייחסו בגמרא- על פיה מפריח יונים משתמש בנקישות- סימן מוסכם אותו לימד את היונה בכדי שתעקוף יונים אחרות. אנשים שמשחקים בקוביא חושבים שהם יודעים יותר מחבריהם את כללי המשחק וסיכויי המשחק- מפני שהתאמנו עליו או שיחקו בו פעמים רבות ולכן מכירים את אופן המשחק יותר מהשאר.¹²

אימון היונה ולמידת משחק הקוביא מהוות התערבות חיצונית במעשה הגורל שהופך את סוג המשחק ועל כן את סוגי החוזים שהופכים להיות שונים אחד מהשני ונבדלים זה מזה במהות הגורל במשחק.

התערבות האדם במשחק יכולה לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות כגון: תחבולה, חוכמה, אימונים, זריזות ידיים ועוד.

סוג חוזה נוסף שמשמע מהחוזים שמופיעים הינו חוזה שמבוסס על משחק שתלוי אך ורק בתחבולות ובחוכמת האדם וכלל לא בגורל. מכאן ניתן להסיק שמשחק מסוג זה אינו מתקשר לנושא של חוזה הגרלה והימור מפני שאין כאן את פן ההגרלה או הגורל.

האם חוזה הימורים הוא מותר או אסור?

במשפט העברי, ישנה מחלוקת אודות התוקף של חוזה הימורים. בשאלה זו דנו חכמים רבים שפיתחו דעות שונות והלכות שונות, לגבי סוגי המשחק השונים.

¹¹ חוות יאיר, סימן ס. צוטט בשילם ורהפטיג **חוזה הגרלה והימור** (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום רקובר עורך, חוברת י”ח, 8 (1969))

¹² בבלי, סנהדרין כה, א. מוזכר בשילם ורהפטיג **חוזה הגרלה והימור** (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום רקובר עורך, חוברת י”ח, 8 (1969))

לדעת הטוענים כי חוזה הימורים תקף ישנם **תנאים** לקיום משחק הימורים בכדי להפכו לתקף: על המשחק להיות הוגן- שווה סיכוי בעבור כל משתתפיו ועל כן אפשרות זכייה שווה לכולם. על המשחק להיות תלוי בגורל בלבד.

"ואמתי בפשיטות...גורל הנעשה שלא כהוגן בטל, מכל שכן אם הטעות במעשה הגורל עצמו".¹³

ועל כן, בנוגע למשחק בו התוצאה תלויה לגמרי בגורל וללא התערבות האדם, המשחק מותר.

בנוגע למשחק בו יסוד של גורל ויסוד התערבות האדם- חוכמה או תחבולה, יש חילוקי דעות במשפט העברי.

יש הטוענים כי מותר לשחק במשחק מסוג זה בו יש שילוב של גורל ומשתנה נוסף שתלוי באדם עצמו למשל תחבולה, זריזות, חוכמה, אימונים וכו' לדוגמא משחקי מפריחי יונים ומשחק בקוביא.

התנאי שבעקבותיו משחק כזה נחשב לבר תוקף מתחלק גם הוא לשני פירושים שונים: על פי פרשנותם של רש"י הטור בסמ"ע, המשחק יחשב כמותר בתנאי שיש למשחק בו "אומנות" = מקצוע אחר. כלומר, המהמר אינו מתפרנס מההימור (מהגורל). "ואומרים כל הקודם את חבירו או כל הנוצח את חבירו יטול בעליו שניהם וכל כיוצא בשחוק זה והוא שלא תהיה לו אומנות אלא שחוק זה הרי זה פסול וכל אלו פסולי מדבריהם"¹⁴ מקרה נוסף בו המשחק הינו בר תוקף הוא כאשר המשחק ידע שהוא עלול להפסיד- כלומר הייתה גמירות דעת על כל אופציות סיום המשחק ותוצאותיו, ועל כן החוזה מותר מחייב.

בנוגע למשחק בו התוצאה תלויה אך ורק בחוכמה, המשחק אסור מפני שכל אחד מהמשחקים נכנס למשחק מתוך ביטחון בניצחוננו דהיינו העדר גמירות דעת.

מעמדו של המשחק במשחקי גורל והימורים

ע"פי התורה, משחקים במשחק התלוי בגורל או בגורל וחוכמה יכולים להיעד במשפט. בהמשך התפתחות המשפט העברי, ישנם פוסקים שטענו כי אדם שמשחק במשחקי גורל

¹³ חוות יאיר, סימן סא.
¹⁴ שולחן ערוך חושן משפט לד, טז.

פסול מלדון ולהעיד במשפט. " אבל משחק בקוביא מדיאורייתא מחזא חזי, ורבנן הוא דפסלוהו".¹⁵

ישנם חכמים שטענו כן, בשל העובדה שלמשחק אין מקור פרנסה והוא אך ורק מתפרנס מהמשחק. על כן, לאותם מהמרים אין ניסיון בכריתת חוזים ומשא ומתן "ואינן יראי חטא".¹⁶

בנוסף, בשל העובדה שלמהמרים אין עבודה, יש שטענו כי המהמרים לא מעריכים את העבודה והכסף של אדם אחר, ועל כן בעת משפט אותם מהמרים עלולים לומר בקלות דבר שקר שיגרום להטיית תוצאת המשפט כך שהזכאי עלול להפסיד.

"הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם הרי זה בחזקת שאוכל מן הקובייה שהוא אבק גזלי".¹⁷

ע"פ הרמב"ם ושולחן ערוך, המהמר עוסק בדברים פסולים- חסרי ערך במקום בדברי חוכמה ועל כן הוא פסול.

משתמע מדברי הרמב"ם שהופיעו לעיל, כי אם למהמר יש מקצוע (אומנות) מלבד ההימורים, לא חלים עליו איסורים אלה והוא רשאי לדון ולהעיד במשפט.

משפט ישראלי

במשפט הישראלי יש התייחסות לתופעת ההימורים כתופעה חברתית פסיכולוגית שהיקפה נע מקניית טופס הגרלה מידי פעם ועד להתמכרות הרסנית. המהמר הכפייתי לא

¹⁵ בבלי, שבועות לא, א. מתוך שילם ורהפטיג חוזה הגרלה והימור (סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום רקובר עורך, חוברת י"ח, 10 (1969))

¹⁶ בבלי, סנהדרין כד, ב.
¹⁷ ספר שופטים, הלכות עדות, פרק י', יד.

רק מצפה להרוויח בקלות אלא אף מפתח תלות בריגוש שנלווה לאקט ההימור. בכדי להתמודד עם ההשלכות החברתיות והאישיות הכבדות שפעולת ההימורים עלולה להביא, הוכר הצורך והחשיבות להגבלת פעילויות אלה ע"י חוק מקיף.

יש התייחסות לעניין ההגרלה וההימור בדיני העונשין ובדיני החוזים (ראה נספחים 1 ו- 2).

חוק העונשין מכיל ומונה את מגוון העבירות הפליליות ואת הסנקציות בגינן. התייחסות למושגי ההגרלה וההימור מופיעים בחוק זה בסימן י"ב: משחקים אסורים, הגרלות והימורים.

בחוק העונשין סעיף 224 מוגדרים הקווים המנחים והמונחים המקובלים בנוגע להגדרות המרכזיות בנושא ההגרלה, ההימור והמשחק האסור.

משחק אסור: "משחק שבו עשוי אדם לזכות בכסף, בשווה כסף או בטובת הנאה לפי תוצאות המשחק, והתוצאות תלויות בגורל יותר מאשר בהבנה או ביכולת".

מקום משחקים אסורים: "חצרים שרגילים לערוך בהם משחקים אסורים, בין שהם פתוחים לציבור ובין שהם פתוחים לבני אדם מסוימים בלבד, ואין נפקא מינה אם הם מוחזקים גם למטרה אחרת".

הגרלה: "כל הסדר שלפיו ניתן, בהעלאת גורלות או באמצעי אחר, לזכות בכסף, בשווה כסף או בטובת הנאה, והזכייה תלויה בגורל יותר מאשר בהבנה או ביכולת".

הימור: "כל הסדר שלפיו ניתן לזכות בכסף, בשווה כסף או בטובת הנאה, והזכייה תלויה בניחושו של דבר, לרבות הגרלה הקשורה בתוצאות משחקים ותחרויות בספורט".¹⁸

מתי משחק נחשב אסור?

לצורך הגדרת משחק כמשחק אסור ישנם 2 תנאים מצטברים: התנאי הראשון- זכייה בכסף, שווה כסף או טובת הנאה- לאו דווקא חומרית. בנוסף לזכייה, התנאי השני הינו

¹⁸ ס' 224 לחוק העונשין, תשל"ז 1977

שהתוצאה שיצאה הייתה על סמך הגורל- יותר מאשר על סמך הבנה. עקב כך, ניתן להבין כי ע"פ החוק אין איסור על הפקת רווח וניהול משחקים, אלא רק על משחקים שהתוצאות שלהן תלויות בחלקן הגדול בגורל.

בכדי להילחם בתופעת ההימורים באופן מקיף וגורף, חל תיקון בחוק בשנת 2002. תיקון 72, שמופיע גם בכותרת- איסור הגרלות והימורים, מאגד בתוכו את כל לוקחי החלק במשחק הגרלה והימור- מבעל התחרות ועד מדפיס כרטיסי ההגרלה במטרה למגר תופעה זו בחברה הישראלית.

כחלק מהתיקון, מופיעים סעיפים המתייחסים לכל לוקח חלק בהגרלה ומטילים על כל אחד סנקציות שונות על פי מידת המעורבות במשחק, כמופיע בסעיף 61 (א) לחוק העונשין.

הסעיפים הנ"ל קובעים מתי חוזי הגרלה והימור הם לא חוקיים ומוגדרים כעבירה פלילית.

מעורבות המארגן מוגדרת בחוק כך- "המארגן או עורך משחק אסור, הגרלה או הימור, דינו - מאסר שלוש שנים או כפל הקנס האמור בסעיף 61(א)(4)".^{19,20}

מעורבות המשתתף- "המשחק משחק אסור, דינו - מאסר שנה אחת או הקנס האמור בסעיף 61(א)(2)".^{21,22}

מעורבות המפיץ אף היא מוגדרת בחוק- "המציע, מוכר או מפיץ כרטיסים, או כל דבר אחר, הבאים להעיד על זכות להשתתף בהגרלה או בהימור, וכן המדפיס או המפרסם הודעה על הגרלה או על הימור, דינו - מאסר שנה אחת או כפל הקנס האמור בסעיף 61(א)(3)".^{23,24}

דוגמה לסוגייה משפטית בה חל בירור בנוגע לעריכת משחקי הגרה והימורים באופן לא חוקי על פי המוגדר בסעיף 225-227 בחוק מצוי בערעור אזרחי שעסק בשאלת איסור הגרלות והימורים ע"א 610/02 -- ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתיק ה"פ 1106/01²⁵, מפעל הפייס נגד לוטונט מועדון חברים בע"מ, מיכה שריג והיועמ"ש.

¹⁹ סי' 225 לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²⁰ סי' 61 (א)(4) לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²¹ סי' 226 לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²² סי' 61 (א)(2) לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²³ סי' 227 לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²⁴ סי' 61 (א)(3) לחוק העונשין, תשל"ז 1977

²⁵ ה"פ בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו 1106/01 לוטונט נגד מפעל הפייס מיום 5.12.01 השופט יהודה זפט.

המרצת הפתיחה הוגשה לראשונה ע"י חברת לוטונט בנוגע להוצאת דיבה ולשון הרע מחברת מפעל הפייס שהשתמשה בשם החברה והוציאה עליו דיבה שכוללת אזהרה לציבור להימנע משירותיהם.

חברת לוטונט ביקשה מבית המשפט להורות למפעל הפייס להימנע מפרסום לשון הרע אודות לוטונט ותובענה זו התקבלה בחלקה.

מפעל הפייס בתגובה טען כי חברת לוטונט פועלת באופן לא חוקי וכדין בנוגע לארגון ולהפצת ההגרלות ועל כן יש להורות לחברת לוטונט לחדול מפעילותה.

טענה זו נדחתה במלואה ועל כן, הוגש ערעור אזרחי מטעם מפעל הפייס לבית המשפט העליון.

השופט י' אנגלרד (בדימו') בחן האם חלה הפרת חובה חקוקה במקרה הנדון בו מדובר על האיסור בחוק העונשין בנוגע לארגון הגרלות והפצת כרטיסי הגרלה, בכדי לבדוק הלכה למעשה האם הפעילות של לוטונט היא חוקית. הוא מביא לעיון את סעיף 225 - איסור הגרלות והימורים שמציג את הקנס עבור עורך משחק הימורים שלא כדין ואת סעיף 227 שמדבר על המציע שירותי הגרלה והימור שלא כדין.

מסקנתו הייתה כי אין כאן הפרת חובה חקוקה ועל כן אין עילה לתביעה משפטית מצד מפעל הפייס על אף הפגיעה של לוטונט בזכיינים ובעצם אין כאן אינטרס חוקי אלא רווחי.

שני השופטים הנוספים שישבו בדין - השופט אליהו מצא והשופטת איילה פרוקצ'יה הסכימו עם החלטת השופט אנגלרד בנוגע לכך שלא הייתה הפרת חובה חקוקה ועבירה על סעיפים 225 ו-227 לחוק העונשין. הם קבעו שחברת לוטונט זכאית ועל אף מורכבות הדבר היא עומדת בתנאי ובחוקי העונשין הנדרשים ממנה.²⁶

החוק מגדיר מתי משחק הגרלה והימור נחשב עבירה פלילית בסעיפים 225-228.

²⁶ ע"א בית המשפט העליון 610/02 מפעל הפייס נגד חברת לוטונט בע"מ מיום 2.12.2002. השופט אליהו מצא, יצחק אנגלרד, אילה פרוקצ'יה.

חריג לכך, הוא סעיף 230 בחוק שמציג ונותן הגנות מפני עבירה פלילית

שכוללות שלושה תנאים מצטברים לעריכת משחק:

- (1) עריכתם מכוונת לחוג אנשים מסויים;
- (2) אינם חורגים מגדר שעשוע או בידור;
- (3) אינם נערכים במקום משחקים אסורים או במקום לעריכת הגרלות או הימורים.²⁷

אם כל שלושת התנאים הללו מתקיימים, אזי אין עבירה פלילית והמשחק לגיטימי.

לשון החוק באה לצמצם את מסגרת האנשים - "חוג", "מסויים" וזאת על מנת להקטין את הסיכון לחשיפה להתמכרות.

"בעניין חוג אנשים מסויים נובע, בין היתר, מאחת המטרות של ההסדר החוקי, קרי מניעת התמכרות. כאשר מדובר בקבוצת אנשים שיש לה מכנה משותף מעבר לעניין במשחק או בהימור, קטן החשש מהתמכרות."²⁸

בנוסף, עניין השעשועים והבידור בא כדבר חד פעמי בו אין ציפייה לטובת הנאה ועל כן קבלת התמורה היא שולית.

ניסיון בלתי מוצלח לעשות שימוש בשימוש בסעיף 230 נעשה בע"מ 4436/02 "תשעים הכדורים" - מסעדה נ' עיריית חיפה ואח', שבו נדונה הבקשה לחדש את רישיון העסק של המסעדה, שמנהלת גם ערבי שירה ומשחקי בינגו. מנהלי המקום פנו לגורמי העירייה והמשטרה שהתקשו לתת את הרישיון בטענה כי במקום, בנוסף למסעדה ולהופעות, מתנהלים משחקי הימורים-בינגו, שהם משחקים אסורים על פי חוק העונשין. המערערת טוענת כי הפעילות במסגרת המועדון הינה בהתאם לסעיף 230 לחוק שמבטל את התוקף הבלתי חוקי של המשחק.

ביה"מש פסק כי משחק הבינגו במסעדה אינו מקיים אף לא אחד משלושת התנאים

²⁷ ס' 230 לחוק העונשין, תשל"ז 1977
²⁸ טל קדש, "הגרלות, משחקים אסורים והימורים - מותר ואסור במדינת ישראל" פסק דין - אתר המשפט הישראלי
05/04/2009

הקבועים בסעיף 230 ועל כן מהווה עבירה פלילית וכי יש עילה למניעת רישיון עסק למועדון. הרכב השופטים כולו הסכים עם השופט אשר גרוניס כי יש לדחות את הערעור.²⁹

ניתן לראות על סמך ערעור זה, ועל סמך הצימצום המפורש בחוק בסעיף 230, כי מעבר לעבירה הפלילית בקיום משחקי הגרלה והימור שדורשת כמובן אכיפה, החוק מגן על נורמה מוסרית חברתית וערכית.

המטרה הראשונה הינה לגרום לכך שלכל אדם תהיה פרנסה מעבודה או מעיסוק לגיטימי אחר שלא מבוסס על התעשרות קלה ושרירותית.

עניין נוסף הינו עניין ההתמכרות. משחקי הימורים משלבים יסודות רגשיים ופסיכולוגיים בעלי השלכות כבדות על הפרט ועל סביבתו. בעת המשחק המהמר חש ריגוש הנאה ואף אובדן שליטה (תלוי בגורל) והדחף לכך מתגבר. לעיתים מטרת ההימורים היא לשם הרגעה, מפלט ואף כפתרון למצב מצוקה, ובמצבים כאלו בעיקר יש יסוד סביר לחשש כי המהמר יתמכר. התמכרות התנהגותית שכזו עלולה להסתכם בהלוואת כספים וחובות.³⁰ מטבע הדברים, יש יותר מפסידים מאשר מנצחים במשחקי הימורים והרצון לנצח גורם למשתתף להמר עוד ועוד- דבר בעל השלכות על הפרט ועל החברה כולה. למדינה יש אחריות חברתית ואינטרס למנוע מצב בו החברה נושאת בתוצאות התמכרות להימורים ועל כן מגבילה מן היסוד את מצב זה. ייתרה מכך, חברה שמאמינה ומקבלת הימורים הינה חברה הישגית תחרותית וחומרית, כזו שהמדינה אינה שואפת לקיים, ועל כן היא מגבילה זאת.

אם זאת, החוק מאפשר גם קיום של גופים מורשים לעריכת הגרלות, שניתן להם אישור לכך מידי שר האוצר או אדם מטעמו. דוגמא לכך היא פעילות מפעל הפייס, לה יש את הבלעדיות בעריכת הגרלה והימורים אודות תוצאות ספורט.³¹

²⁹ עע"מ ביהמ"ש העילון בירושלים 4436/02 תשעים הכדורים מסעדה, מועדון חברים נגד עיריית חיפה ומשטרת ישראל מיום ה-4.3.04 שופטים אליהו מצא, דורית ביניש, אשר גרוניס.
³⁰ www.molsa.gov.il/Populations/Distress/Addictions/Gambles/Pages/TM_02_05_03_Gambles.aspx
³¹ ס' 231 (א) לחוק העונשין, תשל"ז 1977

בנוסף ישנן קטגוריות בעלות היתר בהן עריכת הגרלה אינה נחשבת כאיסור פלילי למשל כחלק מפרסומת מסחרית שיווקית שכפופה לתנאים המופיעים בהיתר.³²

בנוגע להימורים על ידי קטינים, החוק מחדד כי כל לוקח חלק בשידול קטין להשתתף בהגרלה בלתי חוקית, צפוי הוא למאסר על פי חוק. לצורך הימנעות ממצב כזה, עורך הגרלה רשאי לדרוש מהמשתתפים תעודות מזהות לצורך בדיקת הגיל.³³

סמכויות שוטר ובית משפט

החוק בסעיף 229 מעניק סמכות לשוטר להורות על סגירת מקום בו נערכים הימורים ע"י

³² הודעה בדבר מתן היתר כללי לעריכת הגרלות לפרסומות מסחריות לפי חוק העונשין התשלי"ז 1977
³³ ס' 231 א לחוק העונשין, תשלי"ז 1977

קלפים, מכונות משחק וכו'. גם אם אין חשד להימורים אבל יש חשד שהמשך פעילות המקום תפגע בשלום הציבור או תוביל לעבריינות, יש לשוטט אפשרות לסגירת המקום.³⁴

יתרה מכך, אם מגיע שוטט למקום בו יש חשד לקיום משחק הימורים, לשוטט יש סמכות להפעיל שיקול דעת ולקבוע האם הנוכחים במקום אכן משחקים משחק אסור באותו הרגע. במידה ותנאים אלו מתקיימים, הנוכחים במקום באופן אוטומטי הופכים שותפים למשחק ההימורים - אלא אם כן יוכיחו אחרת.³⁵

במידה ואכן קבע השוטט כי אותם נוכחים במקום ההימורים פעלו באופן בלתי חוקי, החוק מעניק לו סמכות להחרים את הכספים, את הציוד ואת המכשירים שבעזרתם נערך המשחק הלא חוקי וציוד שנתקבל כתוצאה ממנו.³⁶

במקרה של הרשעה של אדם בעבירה לפי החוק העוסק במשחקים אסורים, רשאי בית המשפט להורות שכלל הכלים והמכשירים ששימשו לקיום אותו משחק, יוחרמו מידי העברין ויועברו לאוצר המדינה.³⁷ ביהמ"ש רשאי לעשות כן גם אם הציוד איננו של אותו אדם ואף אם עדיין לא הורשע אך יש לכך חשד סביר.³⁸

חוזה הגרלה והימור בדיני חוזים

³⁴ ס' 229 לחוק העונשין, תשל"ז 1977
³⁵ ס' 233 (1) לחוק העונשין, תשל"ז 1977
³⁶ ס' 235 (א) לחוק העונשין, תשל"ז 1977
³⁷ ס' 234 לחוק העונשין, תשל"ז 1977
³⁸ ס' 235 (ג) לחוק העונשין, תשל"ז 1977

גם בדיני החוזים יש התייחסות לחוזה הגרלה והימור. דיני החוזים עוסקים ביצירת יחסים משפטיים בין אנשים ומטרתם להסדיר זאת בכפוף לחוק. סעיף 32 בחוק החוזים עוסק בכך שחוזה הימורים לא מהווה עילה לאכיפה או פיצויים, וזה לשונו:

(א) חוזה של משחק, הגרלה או הימור שלפיו עשוי צד לזכות בטובת הנאה והזכייה תלויה בגורל, בניחוש או במאורע מקרי יותר מאשר בהבנה או ביכולת, אינו עילה לאכיפה או לפיצויים.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על משחק, הגרלה או הימור שהוסדרו בחוק או שניתן לעריכתם היתר על פי חוק.³⁹

ההבדל בין הסעיפים הוא שבהגרלה שלא קיבלה אישור והוגדרה בחוק (א), לא יוכל צד אחד לאכוף קיום חוזה או קבלת פיצויים במידה ולא קיבל את הפרס שהובטח לו. ואילו במידה וההגרלה הוגדרה בחוק (ב), יוכל לעשות כן ולדרוש את הזכייה.

ניתן לייחס את ההבדל בין הסעיפים לכך שבעת עריכת משחק לרוב אין כוונה ליצירת יחסים משפטיים בין הצדדים ועל כן אין יצירת חוזה מחייב וסמכות לבית המשפט להורות על אכיפה או פיצוי בגינו. במקרים בהם יש כוונה ליצירת יחסים משפטיים, סעיף (א) מסדיר את מעמד ועמדת בית המשפט בנוגע להסכם.

כאשר יש בעיה של חוסר בהירות לגבי מצבים שבהם הזכייה תלויה בכישרון וביכולת מצד אחד, אך מצד שני- בעבור אדם אחר היא תלויב בניחוש והימור, סעיף 32 מדגיש את המזל כתנאי הכרחי לביסוס הזכייה והחוזה.

דוגמא לכך נותנים פרידמן וכהן בספרם חוזים כרך א' פרק 9-שפיטות, כוונה וגמירות דעת: בעת משחק שח מט, קובעים המשחקים הסכם כי מי שינצח יזכה בדבר מוסכם. בעבור שני המשחקים, החוכמה וההבנה הן הדברים

³⁹ ס' 32 לחוק החוזים חלק כללי, תשל"ג 1973

שהחווה תלוי בהם. בניגוד אליהם, אם באותו משחק שני אנשים חיצוניים- צופים מהצד יערכו הימור על תוצאות המשחק, ההימור שלהם ישאר בגדר הימור, וגורל- בתנאי שלא יכלילו בהימורים חישובים לגבי טיב השחקן והאופן שבו הוא משחק.

אם כן, סעיף 32 יחול על המהמרים החיצוניים, מפני שהימורים היה תלוי בגורל, ואילו לא יחול על המשחקים- שהימורם היה תלוי בחוכמה וביכולת ופחות במקריות.⁴⁰

ישנם חוזים שמכילים בתוכם מספר דינים, שנקראים חווה מעורב. הם לא מופיעים בחוק החוזים הרגילים או המיוחדים, ועל כן קיים מקום לפרשנות בשאלות הנוגעות אליהם. דוגמא לחווה מעורב הן חווה שכירות, חווה דיור מוגן וכו'. נשאלת השאלה, האם חווה מעורב- שמבוסס על הגרלה ועל מרכיב מסחרי נחשב כחווה הגרלה על פי החוק? דוגמא לכך היא חווה ביטוח. בחווה ביטוח למשל, יש שילוב של הימור- האם הדבר המסוים שבגינינו אני מבטח, אכן יתממש, ורק אם אכן יתממש, אוכל לזכות בפיצוי כספי/שווה כסף. למרות הדימיון לחווה הימורים, חווה ביטוח אינו נחשב חווה הימורים ולא חל עליו סעיף 32 א' מפני שהיסוד הנפשי, הדרוש לכריתת חווה הוא שונה מאשר זה שבחווה הימורים. מי שרוכש חווה ביטוח מונע סיכונים אפשריים ואילו מהמר נכנס אליהם מרצון.

אפשר לקבוע באופן כללי בעניין החוזים המעורבים כי "ניתן לומר כי היא (ההגדרה) חלה על חוזים שבהם מהווה ההימור או נטילת הסיכון מטרת

⁴⁰ דניאל פרידמן ונילי כהן, חוזים כרך א', אבירם הוצאה לאור. פרק 9, ס' 9.25 (1991)

החוזה, בלי שיש בצידו צידוק כלכלי אחר.⁴¹

סוגייה חברתית שעולה מלשון סעיף 32 היא חוסר התערבות ביהמ"ש באכיפה ובפיצויים בהחלטות שקשורות בהימורים, בעוד שבעסקאות בלתי חוקיות, יש לבית המשפט סמכות זו- והוא יכול לדרוש קיום חוזה או סעד לפי ראות

עינו.⁴²

חוזה בלתי חוקי הינו: "חוזה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל".⁴³ העובדה כי בחוזה מסוג זה ביהמ"ש רשאי לאכוף ולהתערב, ובחוזה הימורים- שפחות נוגד את תקנת הציבור, אין אפשרות להתערב -- מעלה תהיה עקרונית.

כפי שראינו בחוק העונשין, ישנם תנאים מצטברים להגדרת משחק הגרלה כחוקי. אם החוזה חוקי, יחול סעיף 32. אם החוזה הוא בלתי חוקי יחול סעיף

.30

השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי

⁴¹ דניאל פרידמן ונילי כהן, חוזים כרך א', פרק 9, 345, (1991)

⁴² סי' 31 לחוק החוזים חלק כללי, תשל"ג 1973

⁴³ סי' 30 לחוק החוזים חלק כללי, תשל"ג 1973

לאורך העבודה ניתן לראות כי יש דמיון בין המשפט הישראלי למשפט העברי.
גם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי מכירים בחשיבות גמירות הדעת ובכוונה ליצור
יחסים משפטיים כחלק מהותי בכריתת חוזה, ואפילו אם החוזה קשור להימורים
והגרלות.

בנוסף, המהות הכללית של חוזה הגרלה והימור מושתת על משחק שתלוי בגורל יותר
מאשר בהבנה, ביכולת ובניסיון. עמדה זו חוזרת ומודגשת בשני סוגי המשפט ומתאימה
את עצמה באופנים שונים לכל תקופה.

עניין נוסף שעולה בשני סוגי המשפט לחיוב הוא עניין השעשוע. שני סוגי המשפט תומכים
בכך שמשחק לצורך שעשוע ובידור הוא מקובל.

גם בנוגע להתערבות המשפטית יש הסכמה בין סוגי המשפט. חוזה הגרלה והימור לא ניתן
לאכיפה או לדרישת פיצויים ע"י הסמכות השופטת אם לא נעשה באופן חוקי.

מאידך, ישנם דינים השונים בין המשפט הישראלי למשפט העברי.
הגישה של סוגי המשפט בעבור משחק התלוי בגורל שונה. ע"פי גישת המשפט העברי
משחק שתלוי יותר בגורל מאשר בהבנה הוא דבר חיובי, שמתיר את קיום המשחק. ומנגד,
במשפט הישראלי, קיום משחק ע"פי תוצאת הגורל עלול ליצור בעיה חברתית ויש ממנו
רתיעה עקרונית.

במשפט הישראלי החוק מביא בחשבון את הסכנות החברתיות הגלומות במשחקי הימור
כמשתנה רב ערך.

במשפט הישראלי מוצגות הסנקציות לעובר על החוק במסגרת המשחקים האסורים, בעוד
שבמשפט העברי אין ציון מפורש של עונש.

ניתן לקבוע כי ההבדלים המהותיים בין שתי הגישות מתקיימים בשל העובדה כי במשפט
הישראלי רואים את משחק ההגרלה וההימור כעבירה פלילית בעלת השלכות פוגעניות על
הפרט והחברה, ואילו במשפט העברי אין הסתייגות מפורשת ותפיסה שלילית של המשחק.

כמו כן ישנן סוגיות להן יש התייחסות במשפט הישראלי אך לא במשפט העברי, ולהיפך.

במשפט העברי, יש מגבלות על אדם שעוסק רק בהימורים- פסול מעדות בשל העובדה שהוא אינו עוסק במשא ומתן ועלול שלא להבין את משמעות העבודה הקשה ולכן להעיד בקלות יחסית עדות שקר.

במשפט הישראלי, יש התייחסות להגרלות מאושרות ושקיבלו היתר מהמדינה. אישור זה הופך את ההגרלה לחוקית ועל כן מקטין את המשיכה להימור כמעשה בלתי חוקי.

סיכום

בעבודתי עסקתי בנושא חוזה הגרלה והימור, בשתי גישות המשפט השונות- המשפט העברי והמשפט הישראלי ובהשפעה שלהן זו על זו .

גורל והימור הן צמד מילים שמתקשר אחת בשנייה. הגורל הינו הבחירה החופשית - הקבועה אך הבלתי ידועה, וההימור הוא על אחת מהתוצאות האפשריות שיקבע הגורל. חוזה הגרלה והימור על פי המשפט העברי- כבר מימי תחילת המשפט ניתן לראות שימוש בגורל בשילוב האורים ותומים- היד המכוונת של ה' לצורך הכרעות חשובות. הגורל היווה שיטת בחירה שוות הזדמנויות. בתקופה מאוחרת יותר, תקופת המשנה, התחילו הימורים בעלי אופי חוזי. ע"י שימוש בגורל- כהליך שבו תנאי הפתיחה שווים לכולם, התחילו לשחק משחקי הימור שתלויים בגורל שבהם ניסו לנחש את תוצאתו ועל ידי כך לזכות. המשחק התפתח לשני סוגים עיקריים- תלוי בגורל ותלוי בשילוב חוכמה וגורל. בכדי שהמשחק יהיה חוקי בשיטת הגורל והחוכמה, ישנן תנאים שונים של פוסקים שונים. במשפט העברי, המשחק במשחקים התלויים בגורל, אסור להעיד ולדון בבית המשפט.

חוזה הגרלה והימור על פי המשפט הישראלי- גורל והימור במשפט כיום קבועים ומחוקקים בחוק החוזים- שמסדיר את היחסים המשפטיים בין אנשים ובחוק העונשין, שמגדיר את קיום משחקי הגרלה וההימור כפלילים, ומציג את הסנקציות בגינן. החוק מציג את האיסורים השונים אודות: השתתפות, מכירה וארגון של משחקים מסוג זה, ומנגד מציג סעיפים שמתירים לערוך הגרלות בתנאים מסויימים. החוק מקדם מטרה חברתית ונותן מקום לשר האוצר לאשר לגופים מסויימים הגרלות מסוימות. הגרלות מאושרות אלה תורמות לכלכלת המדינה ומפחיתות את הדחף להימור בלתי חוקי.

ביבליוגרפיה

חקיקה
חוק העונשין, תשל"ז-1977
חוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973
הודעה בדבר מתן היתר כללי לעריכת הגרלות לפרסומות מסחריות לפי חוק העונשין

התשלי"ז 1977

פסיקה

ע"א (ביהמ"ש העליון) 610/02 מפעל הפייס נ' לוטונט, (2002)
עע"מ (ביהמ"ש העליון) 4436/02 תשעים הכדורים נ' עיריית חיפה (2004)

ספרות מחקר

שילם ורהפטיג (חווה הגרלה והימור) סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, נחום
רקובר עורך, חוברת י"ח, משרד המשפטים, 1969

ספרים

דניאל פרידמן ונילי כהן, חוזים כרך א' 1991, אבירם הוצאה לאור

מאמרים

טל קדש, "הגרלות, משחקים אסורים והימורים - מותר ואסור במדינת ישראל" פסק דין-
אתר המשפט הישראלי 05/04/2009.

<http://www.psakdin.co.il/Document/%D7%94%D7%92%D7%A8%D7%9C%D7%95%D7%AA,-%D7%9E%D7%A9%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%9D-%D7%90%D7%A1%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%94%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D--%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%A8-%D7%95%D7%90%D7%A1%D7%95%D7%A8-%D7%91%D7%9E%D7%93%D7%99%D7%A0%D7%AA-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C#.Vn7IOPkrLIX>

ספרות הפסיקה

במדבר כו', 55-56.
ירושלמי, יומא פ"ד, ה"א.
ירושלמי, וראה יומא פ"ד, מ"א.
אסתר ג', 7.
משלי טז', 3.
בבלי, יומא כב, ע"א.
בבלי, בבא בתרא קו, ב.
בבלי, סנהדרין כד, ב.
בבלי, סנהדרין כה, ב.
בבלי, סנהדרין כה ע"א.
בבלי, סנהדרין כה, א.
ספר שופטים, הלכות עדות, פרק י', יד.
בבלי, שבועות ל"א, א.

ספרות השו"ת

ספר שאלות ותשובות- חוות יאיר, סימן ס
ספר שאלות ותשובות- חוות יאיר, סימן סא

אתרי אינטרנט

אתר דעת- לימודי יהדות ורוח
<http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/sinay/hosee-4.htm>
אתר מילוג- המילון העברי החופשי ברשת
<http://milog.co.il>

אתר נבו- המאגר המשפטי

[/http://www.nevo.co.il](http://www.nevo.co.il)

אתר ויקיטקסט- הספרייה החופשית

https://he.wikisource.org/wiki/%D7%A2%D7%9E%D7%95%D7%93_%D7%A8

[_%D7%90%D7%A9%D7%99](https://he.wikisource.org/wiki/%D7%A2%D7%9E%D7%95%D7%93_%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%99)

אתר ויקישיבה- אינציקלופדיה למושגי יהדות מבית yeshiva.org.il.

[http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%A2%D7%9E%D7%95%](http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%A2%D7%9E%D7%95%D7%93_%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%99)

[D7%93_%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%99](http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%A2%D7%9E%D7%95%D7%93_%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%99)

אתר לפסקי דין

[/http://www.dindayan.com/rulings](http://www.dindayan.com/rulings)

אתר פסקים- חיפוש פסקי דין

[/http://psakim.com](http://psakim.com)

אתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים

<http://www.molsa.gov.il/Populations/Distress/Addictions/Gambles/Pages/TM>

[_02_05_03_Gambles.aspx](http://www.molsa.gov.il/Populations/Distress/Addictions/Gambles/Pages/TM_02_05_03_Gambles.aspx)

פסק דין- אתר המשפט הישראלי

[/http://www.psakdin.co.il](http://www.psakdin.co.il)

אתר מדינת ישראל הרשות השופטת

<https://www.court.gov.il/heb/home.htm>